

FRANSUZ VA O'ZBEK TILLARIDA MORFOLOGIYA VA UNING
TUZILISHI**Islomov Dilshod Shomurodovich**

BuxDU doktoranti (DSc)

d.s.islomov@buxdu.uz

<https://orcid.org/0000-0001-8793-8031><https://buxdu.academia.edu/DilshodIslomov/>**Allayarova Umida Baxadirovna**

BuxDu talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14265058>

Annotatsiya: Mazkur maqolada lingvistikaning asosiy bo'limlaridan biri bo'lgan morfologiyaning kelib chiqishi tuzilishi, grammatik kategoriyalari va dunyo tilshunos olimlarning ilmiy-nazariy fikrlari keltirilgan va ularga munosabat bildirilgan. Xususan, fransuz va o'zbek tillarida morfologiyaning qo'llanilishi, grammatik xususiyatlariga oid fikr-mulohazalar keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: Lingvisika, til, morfologiya, leksika, morfema, so'z yasash, shakl yasash, grammatik kategoriyalar, birlik, ko'plik.

Til- bu insonlar o'rtasidagi o'zaro muloqot vositasi hisoblanib, u fikr almashish, axborot yetkazish va tushunishni ta'minlaydi. Til jamiyatning eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biri bo'lib, u insoniyat taraqqiyotida beqiyos o'rin tutadi. Til jamiyatda yashovchi odamlar o'rtasida paydo bo'ladi, va avloddan avlodga o'tib rivojlanib boruvchi vosita hisoblanadi.

Tilshunoslik (lingvistika) tilni har tomonlama o'rganuvchi ilmiy sohalardan biri bo'lishi bilan bir qatorda jamiyatdagi barcha narsalarning paydo bo'lishi va rivojlanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Lingvistikaning ko'plab bo'limlarga bo'linishi, uning juda murakkab soha ekanligidan darak beradi. Lingvistikadagi asosiy bo'limlari morfologiya va sintaksis hisoblanadi.

Morfologiya so'zi yunon tilidan olingan bo'lib, "morphe" - shakl, "logos" - fan, ta'limot degan ma'nolarni bildiradi. Mazkur bo'lim so'zlarning ichki tuzilishi, yasalihi va shakl o'zgarishi orqali turli ma'nolarni anglatishi kabi jarayonlarni o'rganadi desak maqsadga muvofiq bo'ladi. Sintaksis bo'limi esa so'zlarning gap tarkibidagi joylashuvi va ularning o'zaro bog'lanish qonuniyatlarini o'rganadi.

Morfologiya – so'zlarning ichki tuzilishi, ularning shakl yasash va so'z yasash jarayonlarini o'rganuvchi bo'limidir. Morfologiya tilning grammatik tuzilishida muhim o'rin tutadi va so'zlarni tashkil qiluvchi qismlar – morfemalarni o'rganadi.

Morfema So'zning eng kichik ma'noga ega bo'lgan qismi hisoblanadi.

1. Leksik morfema (asos): So'zning ma'nosini ifodalaydi.

Masalan, "kitob", "ish".

Grammatik morfema: Soʻzning grammatik maʼnosini ifodalaydi.

Masalan, -lar (koʻplik), -ni (tushum kelishigi).

2. Soʻz yasash: Yangi soʻzlar yaratish jarayoni.

Soʻz yasovchi qoʻshimchalar orqali amalga oshiriladi.

Masalan: "ish" → "ishchi", "ishxonalar".

Fransuz tilida esa: "le travail" → "le travailleur"

3. Shakl yasash: Soʻzning grammatik shakllarini hosil qilish.

Shakl yasovchi qoʻshimchalar yordamida amalga oshiriladi.

Masalan: "kitob" → "kitoblar", "kitobni"

Fransuz tilida esa: "le travail" → "les travaux"

Morfologiya til tizimining muhim qismi boʻlib, sintaksis bilan birgalikda tilning grammatik tuzilishini shakllantiradi.

Oʻzbek tilshunos olimi Abdugʻafur Qosimov oʻzbek tilining morfologiyasini chuqur oʻrganib, uning grammatik tizimiga oid qator asarlar yaratgan. Olimning fikricha, morfologiya tilning eng muhim qismlaridan biri boʻlib, soʻz tuzilishi, shakllanishi va grammatik funksiyalari haqida toʻliq tasavvur beradi. U oʻzbek tilidagi morfemalarni oʻrganishda ularning lugʻaviy va grammatik xususiyatlarini birlashtirishni taklif etgan.

Toʻxtasin Jalolov esa oʻzbek tilining nazariy grammatikasi boʻyicha koʻplab ilmiy ishlari bilan tanilgan, shu bilan birga, morfologiyani tildagi leksik va grammatik birliklarni birlashtiruvchi boʻgʻin deb bilib, soʻzning maʼno va shakl oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqligini tahlil qilgan. Uning tadqiqotlari morfologik birliklarning strukturaviy va funksional xususiyatlarini yoritishga qaratilgan.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, morfologiya haqida tilshunos olimlarning fikrlari differensial, lekin ular bir xil asosiy fikrni taʼkidlaydilar: morfologiya tilning asosiy qismlaridan biri boʻlib, soʻzlar va ularning tuzilishi, oʻzgarishlari va aloqalarini oʻrganish orqali tilning umumiy tizimini tushunishga yordam beradi. Har bir olim oʻz nazariyasida morfologiyaning rolini turlicha koʻrsatgan, lekin umumiy nuqtai nazar tilning grammatik, struktural va semantik tizimlarini tushunishda morfologiyaning markaziy oʻrni borligini taʼkidlaydi.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. Abduazizov, A. A. Hozirgi oʻzbek tili: Morfologiya va sintaksis. Toshkent: Oʻqituvchi, 1984.
2. Qosimov, A. Oʻzbek tilining nazariy grammatikasi. Morfologiya. Toshkent: Fan, 1980.
3. Shomurodovich I. D. THE EMERGENCE OF PSYCHOLINGUISTICS, THE SCIENTISTS'SCIENTIFIC-THEORETICAL VIEWS AND ITS CONNECTION WITH

- OTHER SCIENCES //JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN. – 2023. – Т. 6. – №. 5. – С. 213-218.
4. Shomurodovich I. D. À PROPOS DU TERME PHONOPSYCHOLOGIE //Conferencea. – 2023. – С. 45-47.
5. Shomurodovich I. D. LE ROLE DE L'EMOTION EN PHONOPSYCHOLOGIE //Conferencea. – 2023. – С. 77-79.
6. Islomov D. HIS-TUYG'UNING PAYDO BO'LISHI, UNING ASOSIY HOLATLARI PSIXOLOG OLIM KERROLL ELLIS IZARD TALQINIDA //Farg'ona davlat universiteti. – 2024. – №. 2. – С. 96-96.
7. Islomov D. TILSHUNOSLIKDA FONOPSIXOLOGIYA ATAMASINING KIRIB KELISHI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2024. – Т. 47. – №. 47.
8. Islomov D. S. The Definition of The Concepts of «Phoneme» and «Phonostylistics». Middle European Scientific Bulletin, 9 [Электронный ресурс].
9. Islomov D. S. SIMILARITY ASPECTS OF UZBEK AND FRENCH PHONETICS //International Multidisciplinary Journal for Research & Development. – 2023. – Т. 10. – №. 10.
10. Shomurodovich I. D. THE EMERGENCE OF PSYCHOLINGUISTICS, THE SCIENTISTS'SCIENTIFIC-THEORETICAL VIEWS AND ITS CONNECTION WITH OTHER SCIENCES //JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN. – 2023. – Т. 6. – №. 5. – С. 213-218.
11. Shomurodovich I. D. À PROPOS DU TERME PHONOPSYCHOLOGIE //Conferencea. – 2023. – С. 45-47.